

עם לבדד ישכון?

כי מראש צרים אָרָאנוּ ומגְבַעוֹת אֲשׁוּרֵנוּ הֵן עִם לְבַדְד יִשְׁכֵן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב: (בלעם בפרשתנו, במדבר כג ט).

ה' בְּדָד יִנְחֵנוּ וְאִין עֲמוֹ אֶל נֶכֶר: (משה בשירת האזינו, דברים לב יב).

וַיִּשְׁכֵן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד עֵין יַעֲקֹב אֶל אֶרֶץ דְּגָן וְתִירוֹשׁ: (משה בסוף פרשת וזאת הברכה, דברים לג כח).

ילקוט שמעוני פרשת בלק רמז תשסח

"הן עם לבדד ישכון" - מובדלים הן מן עובדי האלילים בכל דבר: בלבושיהן ובמאכלן ובגופיהן ובפתחיהן.⁴

רמב"ן במדבר פרק כג פסוק ט

כי מראש צורים אראנו - אמר מראש צורים ומן הגבעות אני מביט ורואה אותו כי ישכון לבדו. ואין עמו גוי אחר שיחשב הוא אליו כמו שיתקבצו עמים רבים ואומות שונות להיות מחנה אחת. אבל אלו כולם תורה אחת ומשפט אחד להם וגוי אחד הם, וישכון בדד בשם יעקב וישראל.⁵ ועל כן הזכיר (פסוק ז) ארה לי יעקב וזועמה ישראל, כי הזכיר להם שמם הנכבד ושמות אבותם, לאמר שהם עם לבדד ושמות נאות להם מאבותם. כי בלק לא היה מזכיר לו שם ישראל, רק אמר (לעיל כב ה) עם יצא ממצרים, כמתנכר בהם שלא ידע אותם, שהיה כפוי טובת אביהם. והכוונה לומר, כי כאשר אני רואה אותו עתה שוכן לבדו, כן ישכון לעולמים בטח בדד עין יעקב, והוא יהיה לראש לעולם ואין אומה שתתגבר עליו, ולא שיטפל הוא אליהם.⁶

ספרי דאגדתא על אסתר - מדרש אבא גוריון (בובר) פרשה ג

"ויואמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתייהם שונות מכל עם". כד אנו בעין למיזבן מנהון מיד סוגרים עלינו שוקים, ומשחקים עלינו ומכניסין הפרד בממוננו. חדא לשבעה

¹ ראה גמרא סנהדרין קה ע"ב, שמות רבה ד ג ועוד, שמכל ברכה שבידך בלעם ניתן ללמוד איזו כוונה הייתה לו לקלל. ראה דבריני [מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל](#) בפרשה זו. האם כך גם כאן? אם זו הברכה, מה הקללה שחשב לקלל בה את עם ישראל? שייטמע ויבלע בגויים? או שמא זו הקללה שהפעם הצליחה לו, שעם ישראל יהיה מבודד בעולם? ואולי אין זו קללה ואין זו ברכה, רק קביעה עובדתית אובייקטיבית?

² הרי לנו דברי משה בשירת האזינו שוודאי אינם לקללה. ראה שם הפסוקים מסביב: "מִצְאָהוּ בְּאֶרֶץ מִדְבָּר וּבְתוֹהוּ יָלַל יִשְׁמֵן יִסְבְּבָהוּ יְבוֹנְנָהוּ יִצְרְנָהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוּ וְכוּ'". ראה גם הדרשות השונות במדרש ספרי דברים שטו: "ה' בדד ינחנו - עתיד אני להושיב אתכם נוחלים מסוף העולם ועד סופו ... עתיד אני להושיב אתכם בנחת רוח בעולם וכו'". ולהלן נראה גישה אחרת באותו מדרש.

³ אף כאן, בברכה המסכמת של משה לכלל השבטים, בסוף פרשת וזאת הברכה (סוף ספר דברים, חתימת התורה), נראה שהשכינה בדד היא דבר חיובי. שוב, מהפסוקים שאופפים פסוק זה: "מְעַנָּה אֱלֹהֵי קְדָם וּמַתַּחַת זִרְעַת עוֹלָם ... וַיִּשְׁכֵן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד עֵין יַעֲקֹב ... אֲשֶׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כְמוֹךָ עִם נוֹשֵׁעַ בְּה' מִגֵּן עֶזְרֶךָ וְאֲשֶׁר תִּרְבַּ גְּאוֹתֶךָ וְכוּ'".

⁴ ראה במדבר רבה פרשה י סימן א: "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. א"ר לוי: כל מעשיהם של ישראל מובדלים מן אומות העולם: בחרישתן, ובזריעתן, בקצירתן, בעומרן, בדישתן, בגרניהם, ביקביהם, ובתגלחתם ובמנינם. בחרישתן - לא תחרוש בשור ובחמור יחדו (דברים כב י). בזריעתן - שדך לא תזרע כלאים (ויקרא יט ט). בקצירתן - לא תכלה פאת שדך בקצרך (ויקרא כג כב). בעומרן - ושכחת עומר בשדה (דברים כד יט). בדישתן - לא תחסום שור בדישו (דברים כה ד). בגרניהם ביקביהם - מלאתן ודמען לא תאחר (שמות כב כח). בתגלחתם - ופאת זקנם לא יגלחו (ויקרא כא ה). במנינם - שישאל מונים ללבנה ואומות העולם מונין לחמה ... להיות לי - הרי אתם שלי. הוי: זה דודי וזה רעיי". הבדלה זו גם נוצלה לאנטישמיות כפי שנראה להלן.

⁵ עיקר דבריו של רמב"ן כאן הם הטיעון החיצוני של הסתגרות עם ישראל כלפי שאר העמים. מה שגם גרם כאמור ללא מעט אנטישמיות. אבל נעצור באמצע דבריו כאן ונפנה את המבט פנימה. "תורה אחת ומשפט אחד", נושא עליו הרחבנו בפרשת שלח לך, מחייב אחדות פנימית. יש כאן תמונת ראי ברורה בין חוץ לפנים והשלמה עם מצוות [לא תתגודדו](#) (דבריני בפרשת ראה). אם עם ישראל לא שומר על אחדות פנימית, נחלשת מאד טענתו לבידול כלפי חוץ. כי אם יש מחלוקות פנימיות, מי מובדל ממי כלפי פנים וכלפי חוץ? ראה הוויכוח בין "גוי אחד" שטען כנגד ר' יהושע בן קרחה: "כתוב בתורתכם: אחרי רבים להטות ואנו מרובים מכם, מפני מה אין אתם משוים עמנו בעבודה זרה?" (ויקרא רבה ד סימן ו, מובא בדבריני [אחרי רבים להטות](#) בפרשת משפטים. והודאתו לר' יהושע בן קרחה שאין בביתו הוא הסכמה פנימית: "אמר לו: הרבה בנים יש לי, בשעה שהן יושבים על שולחני, זה מברך לאלוה פלוני וזה מברך לאלוה פלוני; ואינם עומדים משם עד שמפצעים את מוחיהם אלו את אלו".

⁶ לאחר אזכור הצורך באחדות פנימית, מציג רמב"ן כאן את הגישה הלאומית-תורנית-תרבותית בדלנית. בניגוד לגישה הפתוחה של "תורה אחת ומשפט אחד" הבאה לספח ולצרף רחוקים, לפחות אלה החיים איתנו באותו חבל ארץ, הוא רואה בפסוק זה דווקא סימוכין לגישה פנימית מסתגרת. ראה גם דבריו בפירוש לפסוק "ה' בדד ינחנו" בדברים לב יב: "כי אין לישראל שר ומושל מכל בני אלהים שינחנו או יעזרו בהנחותו בלתי השם לבדו, כי הוא חלקו ונחלתו כאשר הזכיר ... ובספרי (האזינו יב), ה' בדד ינחנו, אמר להם הקב"ה, כדרך שישבתם יחידים בעולם הזה ולא נהניתם מן האומות כלום, כך אני עתיד להושיבכם יחידים לעתיד לבוא ואין אחד מן האומות נהנה מכם כלום". אך גם לשיטתו של רמב"ן, יש להודות שהדברים נאמרו (לראשונה) ע"י בלעם הרשע. הוא שאומר: "כאשר אני רואה אותך עתה שוכן לבדו, כן ישכון לעולמים בטח בדד עין יעקב, והוא יהיה לראש לעולם ואין אומה שתתגבר עליו, ולא שיטפל הוא אליהם". בלעם הוא שמכתיר את עם ישראל "עם לבדד ישכון" במובן שרמב"ן מפרש. לנקודת מבט זו של דברי בלעם נגיע בהמשך דבריני במדרש ספרי להלן. שים לב גם לאזכור האבות, בדבריו, וגם לנושא זה נגיע בהמשך דבריני.

יומין שבתא. לתלתין יומין ריש ירחא. בניסן פסחא. בסיון עצרתא. ואית להון ירחא ומפסידין בו ממונו של עולם. ריש שתא ויומא רבא וחגא דמטללא תמניא יומין. כל יומא אכלין ושתין ורווין ונפקין ויתבין ומבזי ליה למלא. ⁷

מדרש תנחומא פרשת בלק סימן יב

"הן עם לבדד ישכון" - כשהוא משמחן אין אומה שמחה עמהם אלו הכל לוקין שנאמר (דברים לב) ה' בדד ינחון ואין עמו אל נכר. "ובגוים לא יתחשב" - כשהאומות שמחין בעולם הזה הן אוכלין עם כל מלכות ומלכות ואין עולה להם מן החשבון שנאמר ובגוים לא יתחשב. ⁸

רש"י במדבר פרק כג פסוק ט

הן עם לבדד ישכון - הוא אשר זכו לו אבותיו לשכון בדד, כתרגומו. ⁹

מדרש תנחומא (בובר) פרשת וישב סימן א

בוא וראה שכל הימים שרשעים בעולם, אין הצדיקים נראין. וכן אתה מוצא שכל הימים שהיה עשו בארץ ישראל, לא היה יעקב יכול ליראות. עבר עשו שנאמר: "ויקח עשו את נשיו... וילך אל ארץ" - מיד: "וישב יעקב" ... באותה שעה: "וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב". ¹⁰

רש"י תחילת פרשת וישב

ביקש יעקב לישב בשלווה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. ¹¹

⁷ מדרשים רבים נאמרו על הפסוק במגילת אסתר: "ישנו עם אחד מפזר ומפוזר בין העמים... ודתיהם שנות מכל עם" - דברי המן לאחשוורוש. חלקם אף מדרשים מלעייגים ואנטישמיים קיצוניים. ראה אסתר רבה פרשה ז י ב.ג. כך גם במדרשים בפרשת קרח שהיה מלעייג על המצוות ועל ריבוי מתנות הכהונה בסיפור על האלמנה שנלקח ממנה הכל. וכבר חקרו גדולים וטובים בנושא זה, ראה למשל מאמרו של משה דוד הר: שנאת ישראל באימפריה הרומית לאור ספרות חז"ל, ספר הזכרון לבנימין דה פריס, ירושלים תשכ"ט, וגם איתנו בכתובים גיליון בנושא זה. לעניינינו, הרי לנו תמונת ראי של דברי המדרש ורמב"ן לעיל: עם לבדד ישכון לא מנקודת המבט היהודית, אלא מנקודת מבט של הסביבה הגויית (וגם היהודית עם השנאה הפנימית). גם זה חלק מספרות המדרש הפתוחה כל כך. ראה עוד הביטוי שה"י פה"י (שבת היום פסח היום) מגילה יג ע"ב ואכמ"ל.

⁸ מכאן אולי מקור לגישה האומרת: השמחות שלכם הם לא השמחות שלנו הם לא השמחות שלכם. לא הייתם אתנו בצרותינו, אל תבואו להיות עמנו בשמחתנו. ראה מדרש שמות רבה יט א בגאולת מצרים: "לב יודע מרת נפשו - אלו ישראל שהיו נתונים במצרים בשעבוד, וכיון שבאו לצאת וגזר עליהן הקב"ה לעשות פסח. באו המצרים לאכול עמהם, אמר להם האלהים: חס ושלום! כל בן נכר לא יאכל בו. הוי: לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר". (ראה דברינו [כל בן נכר לא יאכל בו](#) בפרשת בא). וזה בדיוק כפסוק: "ה' בדד ינחון ואין עמו אל נכר". לעומתם ראה מרש דברים רבה ז ז: "מעשה בעובד כוכבים אחד ששאל את רבי יוחנן בן זכאי: א"ל: אנו יש לנו מועדות ואתם יש לכם מועדות. אנו יש לנו קלנדא סטורנליא וקרטיסיס ואתם יש לכם פסח עצרת וסוכות. אי זה יום שאנו ואתם שמחים? א"ל ר' יוחנן בן זכאי: זה יום ירידת גשמים. מנין? שנאמר: לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו (תהלים סה יד). מה כתיב אחריו? מזמור הריעו לה' כל הארץ (תהלים סו א)". מובא בדברינו [גדולה ירידת גשמים](#) בטל ומטר. אז אולי עם כל ההפרדה והאיבה וההבדלים התרבותיים והדתיים, יש בכל זאת משהו משותף. הטבע והעולם שסביב כולנו. האקלים והגשם בארץ ישראל.

⁹ למרות שבד"כ "כתרגומו" ברש"י הוא תרגום אונקלוס, הפעם כוונתו לתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (ויירושלמי?) שמתרגם ומרחיב כדרכו: "בזכות אהתהון צדיקיא דמתילין לטוריא ובזכות אימהתהון דמתילין לגלמתא" ("בזכות האבות שנמשלו להרים ובזכות האמהות שמשולות לגבעות", ראה ספרי דברים שנג ומקורות רבים אחרים שהאבות נמשלו להרים והאמהות לגבעות). אבל נראה שאם רוצים לבסס את "עם לבדד ישכון" על אבות האומה, יש לנו מקור חשוב אחר. ראה בראשית רבה מב ח: "ויגד לאברם העברי, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יהודה אומר כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד". אברהם שעזב את בית אביו והלך ליצור עם חדש, אברהם העברי שבא מעבר הנהר, שכל העולם בצד אחד והוא בצד האחר, הוא המקור לעם לבדד ישכון שמתחיל כבר אצל האבות. ומה נעשה עם כל צאצאי אברהם שנולדו לו מקטורה? האם אפשר שבבדלות של עם ישראל מעמים אחרים יש שני מעגלים ואולי אף יותר?

¹⁰ מאברהם אב המון גויים עברנו ליעקב אבי האומה. "וישכון ישראל" הוא כפשוטו - יעקב עצמו, והפעם לאחר שנפרד מאחיו עשו. אבל באמת האבות עצמם לא זכו לשבת לא בשלווה ולא בדד. אברהם היה מעורב מאד בנעשה בארץ ושכנותיה: סחר, נלחם, היגר, כרת בריתות, רב על זכויות המים, ניהל מו"מ עיקש על חלקת קבר ועוד. אברהם גם קירב אנשים לשכינה עפ"י המדרש. ויעקב, האם הוא זכה לשכון בטח בדד?

¹¹ גם יעקב לא זכה לשבת בדד ובשלווה אחרי החזרה בשלום מחרן, המאבק עם עשו, מעשה דינה, המפגש עם אביו יצחק, קניית חלקת אדמה בארץ ישראל ועוד. ראה דברינו [ביקש יעקב לישב בשלווה](#) בפרשת וישב. פרשת וישב היא תחילת הירידה למצרים. ומי הוא מקור כל הגלויות ושעבוד מלכויות שהם (לכאורה) הניגוד הגמור ל: "עם לבדד ישכון"? - אברהם אבינו בברית בין הבתרים! וכלשון מדרש שמות רבה נא, פרשת פקודי: "אם לא כי צורם מכרם - זה אברהם... עמד לו אברהם תמה ולא היה יודע מה שיברור לו עד שאמר לו הקב"ה שיברור את הגלויות". "צורם מכרם" = "מראש צורים אראנו" - הם האבות והאימהות. אך נראה שדווקא ייחוס הישיבה בדד לאבות היא המפתח להבנתה באופן רחב ומורכב יותר. אילולא כן, היינו אומרים שרק החטא גרם. כלשון מדרש אגדה (בובר) דברים פרק א (וכן איכה רבה א): "אמר להם הנביא לישראל: אילו זכיתם הייתם קוראים בתורה ונתקיים לכם וישכון ישראל בטח בדד (שם לג כח), עכשיו כשעשיתם הרע בעיני תקראו איכה ישיבה בדד (איכה א א)". היינו אומרים: ספר דברים, הבטחת משה, עומד מול מגילת איכה - החורבן. אבל העתקת הישיבה בדד לתקופת האבות, לספר בראשית, נותנת גוון אחר ומסבירה את האמביוולנטיות היסודית והפנימית של "עם לבדד ישכון".

ספרי דברים פסקא שנו

"וישכון ישראל בטח בדד" - אין בטח אלא רחצן¹² וכן הוא אומר: "וישכון במדבר לבטח" (יחזקאל לד כה). "בדד" - לא כבדד שאמר משה: "ה' בדד ינחנו" (דברים לב יב) ולא כבדד שאמר ירמיה: "מפני ידך בדד ישבתי" (ירמיה טו יז).¹³ אלא כבדד שאמר אותו רשע: "הן עם לבדד ישכון" (במדבר כג ט).¹⁴

מדרש תנאים לדברים פרק לג פסוק נח

"וישכון ישראל בטח בדד" ... לא כבדד שאמר בלעם: "הן עם לבדד ישכון" ולא כבדד שאמר ירמיה: "איכה ישבה בדד", אלא כבדד שאמר משה: "ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר".¹⁵

מסכת מכות דף כד עמוד א

אמר ר' יוסי בר חנינא: ארבע גזירות גזר משה רבנו על ישראל. באו ארבעה נביאים וביטלו. משה אמר: "וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב" - בא עמוס וביטלה, שנאמר: "חדל נא מי יקום יעקב כי קטון הוא" (עמוס ז ה) וכתב: "ניחם ה' על זאת" (הפסוק הסמוך)¹⁶. משה אמר: "ובגויים ההם לא תרגיע" (דברים כח סה) - בא ירמיה ואמר: "הלוך להרגיעו ישראל" (ירמיהו לא א)¹⁷. משה אמר: "פוקד עון אבות על בנים (שמות לד ז) - בא יחזקאל וביטלה: "הנפש החוטאת היא תמות" (יחזקאל יח כ). משה אמר: "ואבדתם בגויים" (ויקרא כו לח) - בא ישעיהו ואמר: "ובאו האובדים בארץ אשור"¹⁸ (ישעיהו כז יג).¹⁹

שיר השירים רבה פרשה א סימן יא

... שיר השירים לישראל - המשובח שבשירים המעולה שבשירים המסולסל שבשירים, נאמר שירים ונשבח למי שעשאנו שירים לעולם. הא מה דאת אמרת: "ה' בדד ינחנו".²⁰

ספרי דברים פסקא שנו

"ה' בדד ינחנו" - אמר להם הקב"ה: כדרך שישבתם יחידים בעולם הזה ולא נהניתם מן האומות כלום כך אני עתיד להושיב אתכם יחידים לעתיד ואין אחד מן האומות נהנה מכם כלום.²¹

¹² רחצן או רוחצן היא מילה בארמית שמשמעותה בביטחון, לבטח. ראה תפילת בריך שמייה בהוצאת ספר תורה: "ביה אנא רחיץ" - בו אני בוטח ובהמשך שם: "לא על אנש רחיצנא" - לא באדם אבטח. וכן תרגם אונקלוס "וישבתם על הארץ לבטח" (ויקרא כה יח) - "ותיתבון לרחצן עלה". חלק זה של המדרש חשוב להמשך. הוא הרי דורש את הפסוק בו מברך משה את עם ישראל "וישכון ישראל בטח בדד וכי" - לא סתם "בדד" או "לבדד", אלא גם לבטח. בדד עם ביטחון.

¹³ ואנו נוסף גם לא כבדד אחר שאמר ירמיהו: "איכה ישבה בדד". יז בתמוז אחר כותלנו. ויש אצל ירמיהו עוד בדד: "ישב בדד וידום". הברכה האמיתית של ישיבת עם ישראל בדד ונפרד מהעמים האחרים, איננה של ירמיהו (זה ברור, זה הרי עונש על כך שלא זכו, ראה מדרש אגדה בומר בהערה 6 לעיל) ואף לא "ה' בדד ינחנו" של משה (י), אלא זו של בלעם, של אותו רשע! כאשר משה בא לברך את עם ישראל בסוף התורה ו"ישפן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש" הוא מסתמך על ברכתו של בלעם! על הקשר הפתלתל בין משה לבלעם כבר הרחבנו בדברינו [משל הטבח והשר](#) בפרשה זו והדברים רחבים ועמוקים.

¹⁵ על חילופי הגרסאות בין מדרש זה לספרי אפשר להאריך ולהעמיק הן רעיונית והן מחקרית. (מדרש תנאים לדברים הוא מדרש משוחזר מתוך המדרש הגדול שהוא עצמו אוסף מדרשים מאוחר יחסית). ראה ילקוט שמעוני שתפס נוסח הספרי. עכ"פ, לפי נוסח זה "הן עם לבדד ישכון" של בלעם איננו ברכה. האם כאן הוא הצליח לרגע לקלל? ראה סנהדרין קה ע"ב: "אמר רבי יוחנן: מברכתו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו. ביקש לומר שלא יהו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות - מה טובו אהליך יעקב. לא תשרה שכינה עליהם - ומשכנתך ישראל. לא תהא מלכותן נמשכת - כנחלים נטיו. לא יהא להם זיתים וכרמים - כגנות עלי נהר. לא יהא ריחן נודף - כאהלים נטע ה'..." "עם לבדד ישכון" לא מופיע ברשימה שם. ולא נותר לנו אלא לנחש מהי הקללה שרצה בלעם לקלל כאן, מהו ההפך של "עם לבדד ישכון". האם זו ההתבוללות: "ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם" (תהלים קו לה, ראה שמות רבה מו ד על פסוק זה)? או שמא אין צורך לחפש שום "הפך". בלעם השכיל למצוא כאן ביטוי אמביוולנטי, ברכה לקללה. מי שירצה, יפרש אמירה זו כברכה (ראה ספרי לעיל), אבל אני, בלעם, מתכוון למשמעות השלילית של "עם לבדד ישכון". ראה סיום דברי הגמרא בסנהדרין שם: "אמר רבי אבא בר כהנא: כולם חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות".

¹⁶ יעקב הוא האח הקטן שעקב את אחיו הגדול - את עשו (רומא). ראה דברינו [עשו ויעקב - אחים שונאים](#) בפרשת תולדות. משה ברך את בני ישראל שיהיו "כעין יעקב" (ישראל חוזר ליעקב). בא עמוס ואומר: לא, "מי יקום יעקב כי קטון הוא". בשיטה של יעקב אין לעם ישראל תקומה. והקב"ה מסכים עם עמוס. ראה פירוש מהרש"א, סוף מסכת מכות שם.

¹⁷ הוא ירמיהו אשר שולח לגולי בבל את המסר: "ארוכה היא, בנו בתים ושבנו ונטעו גנות ואכלו את פריהן" (ירמיהו כט כח). אבל הוא עצמו, נשאר בארץ עד הרגע האחרון, עד שמגלים אותו למצרים בכוח.

¹⁸ ראה בהמשך הגמרא שם שרב האמורא עדיין פוחד מהפסוק "ואבדתם בגויים" ובמיוחד מחלקו השני "ואכלה אתכם ארץ אויבכם" ואין מרגיעים אותו רב פפא ומר זוטרא. וכולם חכמי בבל היו ובאותה "ארץ אויבכם" חיו, למדו ויצרו את התלמוד הבבלי מפיו אנו חיים.

¹⁹ שלוש מתוך ארבע הגזירות שגזר משה וביטלו הנביאים קשורים במעמדו של עם ישראל בקרב קהילת העמים. עם לבדד ישכון? פירוש מכיוון אחר: עם לבדד ישכון - עם שמצליח להשתיר ולשרוד. עם שיועד להלוך בשולי ההיסטוריה ולהמשיך להתקיים היכן שגדולים וטובים ממנו פסקו. מעורב, אבל לא יותר מדי.

²¹ ובמדרש נתחומא (בובר) פרשת צו סימן ד: "ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה (זכריה ב ט) - כיון שעשו מסתלק מן העולם, הקב"ה וישראל משתיירין, שנאמר: אחת היא יונתי תמתי (שיר השירים ו ט), ואומר: ה' בדד ינחנו ואין עמו אל

שמות רבה פרשה טו סימן ז

"הן עם לבדד ישכון - מהו "הן"? כל האותיות מזדווגין חוץ מב' אותיות הללו. כיצד? א-ט הרי עשרה. ב-ח הרי עשרה. ג-ז הרי עשרה. ד-ו הרי עשרה. נמצאה ה לעצמה. וכן האות נ אין לה זוג. י-צ הרי מאה. כ-פ הרי מאה. ל-ע הרי מאה. מ-ס הרי מאה. נמצאה נ לעצמה.²² אמר הקב"ה: כשם ששני אותיות הללו אינן יכולין להזדווג עם כל האותיות אלא לעצמן, כך ישראל אינן יכולין להידבק עם כל העובדי כוכבים ומזלות הקדמונים אלא לעצמן מופרשים. שאפילו שונא גוזר עליהם לחלל השבת ומבטל את המילה או לעבוד עבודת כוכבים, הן נהרגים ואין מתערבים בהם. שנאמר: הן עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב. ומה אני עושה? כל שונא וכל אויב שיגזור עליהם גזרה אני הורגו, שנאמר: הן עם כלביא יקום ... לא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה."²³

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: למשמעות הכפולה של הפסוק "עם לבדד ישכון" - דבר חיובי או לא - יש סמך ברור בפסוקים עצמם. הפסוק: "כִּי מֵרֵאשִׁי צָרִים אָרְאָנוּ וּמִגְבָּעוֹת אֲשׁוּרָנוּ הֵן עִם לְבָדָד יִשְׁכְּנוּ וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשְׁבּוּ" הוא הברכה הראשונה של בלעם לישראל. בפסוקים קודם עוד אנו שומעים על המטרה המקורית לשמה נקרא בלעם לבוא למואב: "מִן אֲרָם יִנְחֲנִי בְּלֶק מְלֶךְ מוֹאָב מֵהַרְרֵי קָדְם לְכָה אֲרָה לִי יַעֲקֹב וּלְכָה זַעֲמָה יִשְׂרָאֵל וְכוּ" ויכולים רק לנחש אם באמת הוא מנסה כאן לברך או שמא לרצות את שני הצדדים - את ציווי המלאך ואת בלק - באמירה דו-משמעית.

נכר". נראה שלעיתיד לבא תנצח הגישה הבדלנית (ראה הערה 2 לעיל בה הובא מדרש ספרי זה בדברי רמב"ן). בזכות השיורים ויכולת ההישרדות, ישתיירו רק הקב"ה ועם ישראל בהיסטוריה. ראה גם ויקרא רבה כג ה. עם זאת, ברור שגם מול שיטה זו ניתן להראות מדרשים ואף פסוקים רבים בנביאים, שאומות העולם לא יעלמו אלא יתאחדו תחת הנהגת הקב"ה וה"בדד ינחנו" אינו אלא איחוד כל התרבויות והלשונויות. ראה גם "דבר אחר" בספרי דברים עצמו בפיסקא שטו שם: "דבר אחר: ה' בדד ינחנו, עתיד אני להושיב אתכם בנחת רוח בעולם. ואין עמו אל נכר, שלא יהו בכם בני אדם עסוקים בפרקמטיא של כלום". (תשובה למדרשים האנטישמיים?). נראה שהויכוח לא תם וימשיך גם לעתיד לבוא מהו "עם לבדד ישכון" ומה משמעותו.

²² כאן אפשר לספר לילדים את הסיפור על גאוניותו של גאוס, מגדולי המתמטיקאים בכל הזמנים, שבהיותו ילד ביקש פעם המורה לחשבון להעסיק את הילדים בכיתה והטיל עליהם לסכם את כל המספרים מ-1 ועד 100. $1 + 2 + 3 + 4 + \dots + 100$. גאוס הרים את ידו תוך שתי דקות ונתן את התשובה. מה היא? איך טריק חשבונאי זה מתקשר לפרי חג הסוכות ולנרות חנוכה?
²³ את המדרש הזה ניתן לקרוא בכל אחת מהשיטות שהזכרנו: הגישה השיורית של שיר השירים רבה, בגישה הבדלנית של רמב"ן. השיטה שבלעם באמת ברך (לא נכנעים לגזרות השמד), בגישה שבלעם בעצם קלל (מלחמה נצחית) וכו'. כל אחד משותי המים ודרכו הוא ודרכה היא.